

Summary:

Rozprawa doktorska pt. „Święty męczennik Serafin (Ostroumow), arcybiskup smoleński i jego duszpasterstwo w Polsce i Rosji” została poświęcona zagadnieniom badań teoretycznych i praktycznych aspektów duszpasterstwa tego znanego prawosławnego hierarchy, rozstrzelanego w Katyniu w 1937 roku. Osoba arcybiskupa Serafina zajmuje szczególne miejsce w najnowszej historii Kościoła, ponieważ jest ściśle związana z losami Kościoła prawosławnego zarówno w Polsce jak i Rosji w XX wieku.

Pierwszy okres działalności duszpasterskiej świętego męczennika Serafina przypadł na lata służby w Polsce – na ziemi chełmskiej, drugi w Rosji – w diecezjach orłowskiej i smoleńskiej. W duszpasterskiej biografii arcybiskupa Serafina odbicie znajdują ważne procesy i wydarzenia polskiej i rosyjskiej, zarówno kościołowej jak i powszechniej historii – rozwój oświaty, pracy socjalnej i misjonarstwa, I wojna światowa, rewolucje, wojna domowa, represje. Przeszedły liczne próby, arcybiskup Serafin podzielił losy zarówno Kościoła jak i narodu. Do końca zachował wierność swoim arcypasterskim obowiązkom i sumieniu, zaprezentował się jako prawdziwy chrześcijanin, patriota, arystokrata ducha.

Obiektem badań rozprawy jest prawosławne duszpasterstwo jako fenomen praktyki religijnej. Przedmiotem badań – główne sfery duszpasterstwa świętego męczennika Serafina (Ostroumowa), arcybiskupa smoleńskiego. Ramy chronologiczne rozprawy określone zostały latami życia arcybiskupa Serafina i obejmują okres od 1880 do 1937 roku. Czasy współczesne poruszane są w związku z kwestią kanonizacji i kultu arcybiskupa Serafina. Ramy geograficzne obejmują terytoria ziemi chełmskiej, guberni orłowskiej i obwód zachodni z centrum w Smoleńsku.

Celem niniejszej rozprawy jest usystematyzowanie różnych sfer duszpasterstwa świętego męczennika Serafina w świetle badań i analizy jego służby, doświadczenia pasterskiego i spuścizny duchowej. Obecnie szczególną naukowo-teologiczną i społeczną uwagę poświęca się historii i analizie rozwoju prawosławnej służby duszpasterskiej, obejmującej również XX wiek. Przy tym, nie bacząc na znaczącą ilość literatury poświęconej zagadnieniom genezy duszpasterstwa, kwestia szczegółowego zbadania praktyk duszpasterskich na przykładzie konkretnych ascetów czasów nowożytnych, w tym nowych męczenników, oraz ich wielostronnego współdziałania z pastwą (owczarnią) i duchowego wpływu na społeczeństwo, pozostają jedną z prawie niezbadanych i dotychczas niepoznanych.

We współczesnych realiach pogłębiającej się globalizacji i moralnego relatywizmu, w Europie coraz bardziej widoczne stają się próby niwelowania ideałów i wartości chrześcijańskich w sferach społecznych i państwowych. Z kościelno-religijnego punktu widzenia dane procesy niosą zagrożenie dla duchowego bezpieczeństwa narodów Europy, od stuleci budujących swój byt na fundamencie chrześcijańskich wartości. W związku z tym, służba duszpasterska, jej charakter i forma, nabierają szczególnego znaczenia. Współpraca duszpasterzy z wiernymi powinno nabierać coraz bardziej aktywnego i dynamicznego charakteru. Wszystko to wpływało na refleksję dotyczącą praktyki pastoralnej utalentowanych i ofiarnych duszpasterzy, w tym świętego męczennika Serafina, którzy nieśli swoją posługę w czasach kryzysu.

Problem podjęty w rozprawie jest ściśle związany ze znaczącymi dla teologii pastoralnej tematami roli duszpasterza w życiu narodu, solidarności (zgodność dusz) duszpasterza z narodem i duszpasterskiego patriotyzmu, które są szczególnie istotne dla rozwoju dialogu Kościoła z instytucjami społecznymi i państwowymi.

Aktualność tematu badań określa znaczenie, jakie ma postać i działalność duszpasterska świętego męczennika Serafina dla Kościoła prawosławnego w Polsce i Rosji. Jest on patronem zarówno dla prawosławnych Rosjan i Polaków. Jego służba duszpasterska zajmuje szczególne miejsce w historii Kościoła prawosławnego i w praktyce prawosławnego duszpasterstwa. W chwili obecnej można mówić o pilnej potrzebie kompleksowego zbadania duszpasterskiej służby i spuścizny arcybiskupa Serafina na przestrzeni całej jego drogi życiowej – od Chełmszczyzny do Smoleńska.

Rozprawa ma charakter teoretyczno-praktyczny. Rozdział pierwszy został poświęcony badaniom nad poglądami pastoralnymi świętego męczennika Serafina, jego rozważaniom nad duszpasterstwem i misją duszpasterską. Służba arcybiskupa Serafina pozwala na wyrowadzenie założeń teoretyczno-metodologicznych duszpasterstwa i odkrycie istoty tego fenomenu z różnych stron. Według jego założeń, duszpasterstwo charakteryzujące się uniwersalnością i globalnością, przedstawia sobą „Boże posłannictwo”¹⁶. Nie może się ono sprowadzać do zwykłego administrowania, u jego podstaw leży łaska Ducha Świętego, przejawiająca się w sakramencie

¹⁶ АУФСБСО, д. 24214-с, к. 240-241.

Kapłaństwa¹⁷. Święty męczennik Serafin wskazuje na takie istotne cechy duszpasterza jak miłość, modlitewność, godność, honor, cnota¹⁸.

Ważnym czynnikiem duszpasterskiej koncepcji arcybiskupa Serafina jest jego duchowa współpraca jako pasterza. Opierając się na doświadczeniu władzy Serafina, można wysnuć wniosek, że duchowa współpraca kapłana w działalności pasterской polega na dobrotcznym oddziaływaniu pasterza na trzodę, rozpatrywanym w szerokim kontekście – całego społeczeństwa, włączając w nie również nie praktykujących członków Kościoła¹⁹. W niniejszej rozprawie określona została wielopoziomowa struktura, tendencje, składniki i rodzaje duchowego wzajemnego oddziaływania duszpasterza. Wykazano, że pasterskie wzajemne oddziaływanie świętego męczennika Serafina dotyczyło wielu obszarów: edukacji, oświaty, pracy z dziećmi i młodzieżą, kultury, działalności dobrotycznej, misjonarstwa, działalności naukowo-teologicznej oraz wydawnictwa literatury religijnej²⁰. Szczególne znaczenie ma teza o wzajemnym oddziaływaniu duszpasterza jako katalizatora procesów duchowych w społeczeństwie. Kapłan współdziałający ze społeczeństwem może pobudzać je do aktywności duchowej²¹.

W rozdziale drugim opisany został początkowy etap kształtowania arcybiskupa Serafina: nauka, postrzyzyny mnisze i święcenia kapłańskie, działalność pedagogiczna, pierwsze lata służby kapłańskiej. Określenie założeń formowania duszpasterzy, na przykładzie świętego męczennika Serafina, wykazało duży wpływ postaci utalentowanych pasterzy i żywej tradycji prawosławnej duchowości, kultywowanej w klasztorach. W przypadku arcybiskupa Serafina był to wyjątkowy hierarcha Kościoła prawosławnego początku XX wieku, metropolita Tryfon (Turkiestanow) oraz Pustelnia Optyńska (Optyński Monaster Wprowadzenia Matki Bożej do Świątyni). W dużym stopniu to dzięki pozytywnemu wpływowi metropoli Tryfona, przyszły arcybiskup Serafin wybrał drogę duszpasterstwa²². W Pustelnii Optyńskiej nabrął on pasterskiego i ascetycznego

¹⁷ Zob. *Процальное чествование о. Ректора Холмской духовной семинарии Архимандрита Серафима*, [w:] „Холмская церковная жизнь” 1916, nr 7-8, s. 155-156.

¹⁸ АУФСБСО, д. 15827-с, к. 22-22 об.

¹⁹ ГАРФ, ф. 550, оп. 1, д. 108, к. 1; „Холмская церковная жизнь” 1908, nr 2, s. 53.

²⁰ Zob. *Преосвященный Серафим, епископ Бельский*, [w:] „Холмская церковная жизнь” 1916, nr 7-8, s. 130; АУФСБСО, д. 15827-с, 24214-с, całe poszyty; APL, КРСН, sygn. 2821, 4409, całe poszyty.

²¹ Zob. В. Власов, *Архиепископ Серафим Остроумов*, „Орловская правда”, 18.11.2005, <http://opravda.ru/news.php?extend.1777>, (dostęp: 03.03.2016).

²² Zob. *Торжество наречения и священной хиротонии отца Ректора Холмской духовной семинарии, Архимандрита Серафима, во епископа Бельского, викария Холмской епархии*, [w:] „Холмская церковная жизнь” 1916, nr 7-8, s. 141.

doświadczenia, czerpiąc od słynnych starców-ascetów oraz przejmując od nich zasadę duchowej otwartości wobec świata²³.

Rozdziały trzeci i czwarty zostały poświęcone wszechstronnemu zbadaniu duszpasterstwa świętego męczennika Serafina w okresie jego działalności w Polsce i Rosji. Strukturalizacja służby duszpasterskiej arcybiskupa Serafina pozwoliła określić podstawowe kierunki jego pasterskiej działalności i przedstawić ją w sposób chronologiczny. W Polsce święty męczennik Serafin przeszedł drogę od pełnienia funkcji przeora Klasztoru Św. Onufrego w Jabłecznej do godności biskupa Białej Podlaskiej. Ofiarna pasterska praca uczyniły z władki Serafina znanego działacza Chełmszczyzny. Największym uznaniem dla jego duszpasterskich zasług stała się miłość ze strony Chełmczan, którzy nazywali go „miłośnikiem (wybrańcem) narodu Chełmszczyzny”, a w okresie przymusowego uchodźstwa – „biskupem uchodźców”²⁴. Duszpasterstwo arcybiskupa Serafina w Rosji przypadło na ciężkie lata komunistycznych represji i prześladowań względem Kościoła i wiernych. Pasterska służba władki była prawdziwym wyznaniem wiary, zakończonym męczeńską śmiercią w Katyniu. W tym okresie święty męczennik Serafin napisał wiele orędzi pasterskich,odezw oraz prywatnych listów, analiza których pozwoliła poznać jego duszpasterskie poglądy i zasady.

W piątym rozdziale przedstawiona została duszpasterskie spuścizna arcybiskupa Serafina w wymiarze społeczno-duchowym oraz wykazano znaczenie jego duszpasterskiego doświadczenia dla współczesnego Kościoła. Pełna poświęcenia duchowo-religijna działalność świętego męczennika Serafina świadczy o tym, że jego służba miała charakter ascetyczny i pozostaje wzorem duszpasterstwa. Koniecznie należy zwrócić uwagę na nasuwający się obiektywny wniosek, mówiący o tym, że nawet jeśli władka Serafin nie zginąłby śmiercią męczeńską, jego ascetyczna iofiarna służba wystarczyłyby do kanonizowania go przez Kościół.

W czasie badań przeprowadzono systematyzację sfer duszpasterstwa. Analiza duchowego dziedzictwa świętego męczennika Serafina pozwoliła wydzielić następujące sfery: wewnętrznkościelną, społeczno-komunikacyjną, duchowo-twórczą (literacko-twórczą) i personalizowaną (uosobioną). Pierwsza odnosi się do zarządzania związanego z wykonywaniem obowiązków

²³ Zob. *Преосвященный Серафим, епископ Бельский...*, dz. cyt., s. 129; Я. Харкевич, *Свято-Онуфриевский Яблочинский монастырь и Священномученик Серафим (Остроумов)*, <http://www.pravoslavie.ru/put/1860.htm>, (dostęp: 03.03.2016).

²⁴ Zob. *Преосвященный Серафим, епископ Бельский...*, dz. cyt., s. 131-132; *Патерик новоканонизированных святых (продолжение): Священномученик святитель Серафим (Остроумов), архиепископ Смоленский и Дорогобужский (по материалам дипломной работы Л. Кошеверовой)*, [w:] „Альфа и Омега” 2006, nr 3(47), <http://www.pravmir.ru/paterik-novokanonizirovanniyh-svyatyih-chast-iii/>, (dostęp: 03.03.2016), <http://aliom.orthodoxy.ru/arch/047/pat47.htm>, (dostęp: 03.03.2016).

przełożonego (proboszcza, rektora itd.). Sfera społeczno-komunikacyjną przedstawia pasterza jako pedagoga, misjonarza, filantropa. Sfera duchowo-twórcza porusza kwestię sposobu „samowyrażenia się” duszpasterza poprzez jego twórczość religijną (kazania, posłania, prace naukowo-teologiczne, refleksje itd.) oraz nabożeństwo. W sferze personalizowanej (uosobionej) duszpasterz pozostaje sam na sam z Bogiem, w swojej modlitwie, osobistych przeżyciach i rozważaniach²⁵.

Istnieją podstawy, aby mówić o wkładzie arcybiskupa Serafina w zachowanie w Prawosławiu tradycji starców. Będąc duchowym synem metropolity Tryfona (Turkiestanowa) – duchowego naśladowcy wielebnego św. Ambrożego Optyńskiego, święty męczennik Serafin stał sięogniwem łączącym prawosławnych starców XIX wieku z duchowymi ascetami XX wieku, wśród których byli m.in. archimandryta Serafin (Tiapoczkin) i archimandryta Jan (Krestiankin)²⁶.

Aktualność duszpasterskiego doświadczenia arcybiskupa Serafina we współczesnym życiu Kościoła uwarunkowana była bezpośrednim połączeniem jego działalności pasterskiej z rozwiązywaniem duchowych i społecznych problemów człowieka i społeczeństwa. W realiach obecnej globalizacji, duszpasterskie doświadczenie władcy Serafina w rozwiązywaniu problemów duchowego uspokojenia człowieka, poszukiwaniu równowagi między pierwiastkiem duchowym i materialnym oraz konsolidacji społeczeństwa na bazie wartości chrześcijańskich itd., jest wysoce pożądane²⁷.

Szczególne znaczenie w naszych czasach mają poglądy świętego męczennika Serafina odnośnie do osobowości i charakterystyki duszpasterza. Tak jak w pierwszej połowie XX wieku, tak i dziś potrzebni są duszpasterze narodów – kapłani, którzy w sposób harmonijny łączą w sobie wysokie wykształcenie i rozwój intelektualny z aktywnym zaangażowaniem w życie współczesnych im ludzi oraz zdolnością do adekwatnej duchowej pracy z nimi²⁸. Duszpasterstwo arcybiskupa Serafina przedstawia unikalny przykład życia i służby pasterza w zsekularyzowanym świecie i burzy stereotyp kapłana wyłącznie odprawiającego nabożeństwa. Aktualnymi i wręcz

²⁵ АУФСБСО, д. 24214-с, к. 277.

²⁶ Zob. Архимандрит Виктор (Мамонтов), *Сердце пустыни: схиархимандрит Косма (Смирнов), архимандрит Таирион (Батозский), архимандрит Серафим (Тяпочкин)*, wyd. Свято-Филаретовская московская высшая православно-христианская школa, Москва 2011, s. 65; *Жизнеописание архимандрита Иоанна (Крестьянкина). Детство и юность в Орле. 1910-1932, „Наследный дар архимандрита Иоанна (Крестьянкина)”,* <http://www.ioann.org/zhitneopisanie/detstvo-i-yunost-v-orle>, (dostęp: 03.03.2016).

²⁷ Zob. „Холмская церковная жизнь” 1916, nr 7-8, s. 159; ГАНИСО, ф. 5, оп. 2, д. 544, к. 1.

²⁸ Zob. *Преосвященный Серафим, епископ Бельский…*, dz. cyt., s. 131-132.

szczególnej wagi są rozważania władki na temat tego, że kapłani nie powinni angażować się w działalność polityczną²⁹.

W warunkach przeżywania kryzysu duchowego, aktualne jest podejście świętego męczennika Serafina do misji Kościoła, we wszechobejmującym rozumieniu – pozytywnego duchowego wpływu na społeczeństwo. Problemy ekonomiczne i społeczne zainicjowały wykorzystanie jego doświadczenia z działalności charytatywnej³⁰.

Kompleksowe zbadanie działalności duszpasterskiej arcybiskupa Serafina pozwoliło przedstawić zasłużonego i wybitnego pasterza, szczerze oddanego służbie Kościoła i społeczeństwu. Należy zwrócić uwagę na fakt, że był to człowiek o dobrym sercu i duchowym cieple. Wszędzie tam, gdzie władka Serafin pracował – na Chełmszczyźnie, w Moskwie, Orle, Smoleńsku – dawał przykład żarliwego duchowego działacza i zatroskanego ojca swojej trzody.

Święty męczennik Serafin zalicza się do tych duszpasterzy, pedagogów, kaznodziei, filantropów, których wszechstronna służba pomagała narodom znosić trudności i nieszczęścia, rozwijać się duchowo, wytrwać w wierze i zachować kulturę i wielowiekową tradycję. Służba duszpasterska i niewinnie przelana krew arcybiskupa Serafina, na równi z innymi nowymi męczennikami, stały się podstawą obecnego odrodzenia Kościoła prawosławnego w Polsce i Rosji.

Zwrócenie się ku duchowej spuściźnie świętego męczennika Serafina daje możliwość wniknięcia w sens podstaw służby duszpasterskiej we współczesnych realiach.

Praktyczne znaczenie niniejszych badań zawarte zostało we wnioskach i tezach, które w sposób obszerny pozwoliły przedstawić koncepcję prawosławnego duszpasterstwa oraz działalność duszpasterską w praktyce na przykładzie wybitnego pasterza, kanonizowanego przez Kościół. Wnioski naukowo-teoretyczne i tezy postawione w dysertacji, na równi z materiałami przestudiowanymi podczas badań, mogą posłużyć do napisania prac naukowych, poświęconych teologii duszpasterskiej i jej genezie, tworzeniu kursów dydaktycznych, przygotowaniu podręczników i innych pomocy naukowych. Niniejsza rozprawa doktorska będzie sprzyjała zbliżeniu nauk społecznych i teologii, natomiast rezultaty badania będą sprzyjały kolejnym analogicznym poszukiwaniom naukowym, dotyczącym kwestii badań duszpasterskiego dziedzictwa prawosławnych ascetów XX wieku.

hierom. Serafin Smiełowski

²⁹ ГАРФ, ф. 550, оп. 1, д. 108, к. 1.

³⁰ АПЛ, КРЧХ, син. 4407, cały poszyt.

Summary:

Doctoral thesis “St. Seraphim (Ostroumov), a priestly martyr, the archbishop of Smolensk, and his pastoral ministry in Poland and Russia” is devoted to the study of theoretical and practical aspects of the ministerial work of the renowned Orthodox bishop who was shot by the bolsheviks in Katyn in 1937.

Archbishop Seraphim as an outstanding minister of faith occupies a special place in recent history of the church being one of the most prominent figures in the history of Orthodox Church both in Poland and Russia in the XX century.

The first part of Bishop Seraphim’s ministerial activity was connected with Poland – Kholmsky Kray (Chełmski Kraj), the final part of it – with Russia, the Orel and Smolensk dioceses. His priestly biography reflects important processes and events in the Russian and Polish church and civil history – the development of education, social mission and missionary work; the First World War, revolutions, the Civil War, periods of terror. Passing through a lot of ordeals archbishop Seraphim shared his Church and people’s fate. He remained true to his priestly duty and demands of his conscience till the very end and proved to be a real Christian, patriot and a man of noble spirit.

The subject of our research can be defined as the Orthodox priestly service as a phenomenon of religious practice. The object of research is the main areas of priestly service of St. Seraphim, the Archbishop of Smolensk. The time frame of the research is determined by the lifetime of Archbishop Seraphim and covers the period from 1880 to 1937. Modern period is involved in the research only in connection with the problem of canonization and veneration of archbishop Seraphim. The geographic frame of the research embraces the territory of Kholmschina (Chełmszczyzna), the Orel province and Zapadnaya Oblast with the centre in Smolensk.

The main aim of this work is to systematize the spheres of the priestly service of Archbishop Seraphim in the view of the research and analysis of his service, ministerial experience and spiritual heritage. Now the history and analysis of the development of the Orthodox priestly service, including the period of the XX century, is given a special theological and social attention. But despite vast literature on the question of the genesis of ministerial service, the problem of ministerial experience seen through the activity of individual priests and ascetics of recent history, including new martyrs and confessors, the problem of their multifarious collaboration with the

congregation and the problem of their spiritual impact upon the society haven't been studied sufficiently yet.

The attempts at diluting and in the long run eliminating Christian ideals and values in the European social and political spheres are getting especially evident now against the contemporary realities of growing globalization and moral relativism. From the religious perspective, the mentioned processes constitute a real threat to the spiritual safety of the European nations whose life has been built on the basic Christian values for many centuries. In this connection priestly service, its character and forms are of special significance. The collaboration of the priests with the society must become more active and dynamic. All this makes the analysis of the priestly experience of the most talented and heroic priests who performed their ministry in the most critical periods of history – and St. Seraphim among them – especially relevant for our time.

The problem discussed in the dissertation is closely connected with the topics which are very important for pastoral theology – the pastor's role in people's life, pastor's solidarity with his people, pastor's love for his country. All these topics are extremely important for the development of the dialogue between the Church and the institutions of the civil society and the state.

The relevance of the research topic is determined by the significance with which the personality and priestly work of St. Seraphim have been endowed for the Orthodox Church in Poland and Russia. In fact, he may be considered the common patron saint of the Orthodox Russians and Poles. His priestly service occupies a special place in the history of Orthodox Church and Orthodox practical pastoral work. At the moment there is an urgent need in the complex study of St. Seraphim's priestly service and heritage through all his life – from Kholmschina (Chełmszczyzna) years to the Smolensk period.

The dissertation has both theoretical and practical character. The first chapter gives an analytical study of St. Seraphim's views on priestly service and of his thoughts on pastoral work and pastoral mission. The analysis of Archbishop Seraphim's service makes it possible to define theoretical and methodological principals of pastoral work, to describe the nature of this phenomenon from different perspectives. According to St. Seraphim, pastoral work has a universal and global character and can be regarded as "Divine mission"³¹. It cannot be reduced to plain administrative work. At its core is the Divine Grace given in the sacrament of priesthood³². St.

³¹ АУФСБСО, д. 24214-с, к. 240-241.

³² Зоб. *Процальное чествование о. Ректора Холмской духовной семинарии Архимандрита Серафима*, [в:] „Холмская церковная жизнь” 1916, nr 7-8, s. 155-156.

Seraphim stresses also such important qualities for pastoral priestly service as love, praying disposition, dignity, honour, virtue³³.

The priest's spiritual collaboration constitutes an important part of archbishop Seraphim's concept of pastoral work. In light of St. Seraphim's experience, the priest's spiritual collaboration in the pastoral mission consists in a beneficial influence of the priest upon his congregation which is understood in the extremely broad context as a whole society including even currently unpracticing members of the Church³⁴. In our work a multilevel structure, areas, constituent parts and types of the priest's spiritual collaboration are defined. It has been shown that St. Seraphim's concept of the priest's spiritual collaboration involved many humanitarian fields: education, work with children and young people, culture, charity, visionary work, work in theology, publishing religious literature³⁵. The idea that the priest's spiritual collaboration is an effective catalyst for spiritual processes in society has special significance. A priest actively collaborating with the people is capable of awakening spiritual activity in them³⁶.

The second chapter deals with the initial stage of shaping a priestly persona of archbishop Seraphim: the years of study, taking the vows, ordination, teaching, the first years of priestly service. Defining the conditions of shaping the priestly persona by the example of St. Seraphim has shown a great role which the personality of talented priests plays in the living tradition of Orthodox spiritual life that is strictly observed in monasteries. Here we mean a famous bishop of the Orthodox Church of the beginning of the XX century Metropolitan Trifon (Turkestanov) and Vvedenskaya Optina Pustyn. It was mostly due to Metropolitan Trifon's beneficial influence that Seraphim chose the path of the priestly service³⁷. In the Optina Pustyn he got to know the pastoral and ascetic experience of the well-known holy monks and hermits, wholly embracing the guideline of their teaching as spiritual openness to the world³⁸.

The third and fourth chapters present a multilateral study of the priestly pastoral work of St. Seraphim in the period of his service in Poland and Russia. The generalization and structuring

³³ АУФСБСО, д. 15827-с, к. 22-22 об.

³⁴ ГАРФ, ф. 550, оп. 1, д. 108, к. 1; „Холмская церковная жизнь” 1908, nr 2, s. 53.

³⁵ Zob. *Преосвященный Серафим, епископ Бельский*, [w:] „Холмская церковная жизнь” 1916, nr 7-8, s. 130; АУФСБСО, д. 15827-с, 24214-с, całe poszyty; APL, КРСН, sygn. 2821, 4409, całe poszyty.

³⁶ Zob. В. Власов, *Архиепископ Серафим Остроумов*, „Орловская правда”, 18.11.2005, <http://opravda.ru/news.php?extend.1777>, (dostęp: 03.03.2016).

³⁷ Zob. *Торжество наречения и священной хиротонии отца Ректора Холмской духовной семинарии, Архимандрита Серафима, во епископа Бельского, викария Холмской епархии*, [w:] „Холмская церковная жизнь” 1916, nr 7-8, s. 141.

³⁸ Zob. *Преосвященный Серафим, епископ Бельский...*, dz. cyt., s. 129; Я. Харкевич, *Свято-Онуфриевский Яблочинский монастырь и Священномученик Серафим (Остроумов)*, <http://www.pravoslavie.ru/put/1860.htm>, (dostęp: 03.03.2016).

of the priestly service of archbishop Seraphim made it possible to identify the main areas of his pastoral activity and to present it chronologically. In Poland St. Seraphim made his pastoral way from the abbot of St. Onufry's Yablochinsky monastery (klasztor św. Onufrego w Jabłecznej) to the bishop of Byala Podlyaska (Biała Podlaska). Self-sacrificial priestly work made archbishop Seraphim a famous figure in Kholmschina (Chełmszczyzna). The most obvious recognition of his priestly service was the universal people's love in all Kholmschina (Chełmszczyzna). They called him "a loving Father of the people of Kholmschina (Chełmszczyzna)", and in the period of his forced fleeing the country he was named "the archbishop of the refugees"³⁹. Archbishop Seraphim's pastoral work in Russia passed in the hard years of the Communist repression and persecution of the Church and believers. His pastoral service turned into a bright example of courageous confession of faith and ended in martyrdom in Katyn. In this period St. Seraphim wrote many epistles, appeals and private letters. The analysis of them gave us an opportunity to highlight his pastoral views and principles.

In the fifth chapter archbishop Seraphim's pastoral heritage is presented from a socio-spiritual perspective and the significance of his pastoral experience for modern Church life is described. Self-sacrificial religious and spiritual work of St. Seraphim was a really fine example of pastoral service. It should be stressed here that the main conclusion we have come to is that even if St. Seraphim hadn't become a martyr he would have been canonized by the Church for his heroic self-sacrificial pastoral service in any case.

A thorough classification of the areas of pastoral work has been made in the course of this study. On the basis of the analysis of St. Seraphim's spiritual heritage a few such areas have been highlighted: purely ecclesial, social-communicative, creatively spiritual and personified areas. Ecclesial area covers administrative activity in the Church as determined by the responsibilities of the Church hierarch (an abbot, rector etc.). Social-communicative area embraces all those kinds of pastoral activity in which the priest acts as a teacher, missionary or philanthropist. Creatively spiritual area covers the pastor's self-expression through his own religious works (sermons, epistles, theological studies, reflections etc.) and divine service. In personified area a pastor stays alone before God in his prayer, personal experience, feelings and thoughts⁴⁰.

³⁹ Zob. *Преосвященный Серафим, епископ Бельский..., dz. сут., s. 131-132; Патерик новоканонизированных святых (продолжение): Священномученик святитель Серафим (Остроумов), архиепископ Смоленский и Дорогобужский (по материалам дипломной работы Л. Кошеверовой), [w:] „Альфа и Омега” 2006, nr 3(47), <http://www.pravmir.ru/paterik-novokanonizirovannyih-svyatyih-chast-iii/>, (dostęp: 03.03.2016), <http://aliom.orthodoxy.ru/arch/047/pat47.htm>, (dostęp: 03.03.2016).*

⁴⁰ АУФСБО, д. 24214-с, к. 277.

We have strong reasons to speak of archbishop Seraphim's contribution to maintaining the tradition of orthodox spiritual eldership. Being a godson of St. Reverend Ambrose of Optyna, St. Seraphim became a link between Orthodox spiritual elders (startsy) of the XIX century and spiritual teachers of the XX century, archimandrite Seraphim (Tyapochkin) and archimandrite Ioann (Krestyankin) were among the latter⁴¹.

Actualization of archbishop Seraphim's pastoral experience in modern church life is determined by the direct connection between his pastoral service and the ways of solving many spiritual and social difficulties of man and society. In modern globalized realities archbishop Seraphim's pastoral experience in solving problems of man's spiritual consolation, search for the right balance between spiritual and material dimensions, social consolidation on the basis of Christian love etc. seems to be in great demand⁴².

St. Seraphim's views on pastor's personality and character are of a special significance now. Just as in the first half of the XX century today "people's pastors" are also in great demand, that is priests who harmoniously combine a high level of education, intellectual growth with an active involvement in the life of modern people and with the ability of an adequate spiritual work with them⁴³. Archbishop Seraphim's pastoral service is a unique example of pastor's life and service in the secular world, challenges a common stereotype of a pastor as a minister of divine service only. St. Seraphim's view that it's unreasonable for the priests to participate in political activities lost none of its initial relevance and still remains very important⁴⁴.

St. Seraphim's pastoral view of the church mission in its global meaning as the vehicle of positive spiritual influence on the society is extremely relevant now, in the situation of spiritual crisis. Social and economic hardships initiate practical application of his charitable experience⁴⁵.

The complex study of archbishop Seraphim's pastoral service shows him as a worthy and outstanding pastor wholeheartedly devoted to his church and people. It should be noted that he was a man of a kind heart and great human warmth. Archbishop Seraphim was a bright example

⁴¹ Zob. Архимандрит Виктор (Мамонтов), *Сердце пустыни: схиархимандрит Косма (Смирнов)*, архимандрит Таврион (Батозский), архимандрит Серафим (Тяпочкин), wyd. Свято-Филаретовская московская высшая православно-христианская школа, Москва 2011, s. 65; Жизнеописание архимандрита Иоанна (Крестьянкина). *Детство и юность в Орле. 1910-1932*, „Наследный дар архимандрита Иоанна (Крестьянкина)”, <http://www.ioann.org/zhitneopisanie/detstvo-i-yunost-v-orle>, (dostęp: 03.03.2016).

⁴² Zob. „Холмская церковная жизнь” 1916, nr 7-8, s. 159; ГАНИСО, ф. 5, оп. 2, д. 544, к. 1.

⁴³ Zob. *Преосвященный Серафим, епископ Бельский..., dz. cyt., s. 131-132.*

⁴⁴ ГАРФ, ф. 550, оп. 1, д. 108, к. 1.

⁴⁵ APL, KPCH, sygn. 4407, cały poszyt.

of a dedicated spiritual teacher and caring father of his congregation wherever he served - in Kholmschina (Chełmszczyzna), Moscow, Orel and Smolensk.

St. Seraphim was one of those priests, teachers, preachers, philanthropists whose many-sided activity helped his people to endure hardships and troubles, to grow spiritually, to preserve their faith, culture and century-long traditions. Priestly service and innocently shed blood of archbishop Seraphim along with many other New Martyrs and Confessors became the basis for the modern revival of the Orthodox Church in Poland and Russia.

The study of St. Seraphim's spiritual heritage gives us an opportunity to reflect on the fundamental tenets of the pastoral service in modern realities.

Practical significance of this study lies in the fact that its main points and conclusions allow to present the concept of the Orthodox pastoral priestly service in a broader context and to show practical pastoral activity as exemplified by an outstanding pastor canonized by the Church. Theoretical conclusions and main points of the thesis as well as the materials studied in the research process can be used in working on different academic papers devoted to the problems of pastoral theology and its historical genesis, in working out various study courses and in writing text-books. We hope that our research will contribute to the convergence of views and positions of social studies and theology. The results of our research will contribute to the subsequent academic studies done in a similar paradigm -- exploring the pastoral heritage of the greatest holy people of the Orthodox Church of the XX century.

hierem. Seraphim Smolenskaw